

ASOSIY GRAMMATIKANI O'RGATISHNING SAMARALI USULLARI

*Akmaljonov Afzalshox, SamSIFLda
Ingliz tili filologiyasi va tillarni
o'qitish yo'nalishida talaba*

Annotatsiya: Ushbu maqolada asosiy grammatikani o'rgatishning samarali usullari tahlil qilinadi. Grammatik bilim tilni to'g'ri va ravon qo'llashning poydevori bo'lib, uni o'rganish jarayonida nafaqat qoidalarni yodlash, balki ularni amaliy nutqda to'g'ri ishlata olish muhim hisoblanadi. Tadqiqotda kommunikativ yondashuv, kontekst asosida o'rganish, vizual vositalardan foydalanish va interaktiv mashqlar kabi metodlarning o'quvchilar bilimini mustahkamlashdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, dars jarayonida dialoglar, rolli o'yinlar va matn bilan ishlash orqali grammatik tuzilmalarni tabiiy muhitda o'zlashtirishning afzalliklari ko'rsatiladi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi faol hamkorlik grammatikani chuqurroq anglashga xizmat qilishi ta'kidlanadi. Natijada, an'anaviy va zamonaviy metodlarni uyg'unlashtirish orqali grammatikani o'rgatish samaradorligini oshirish mumkinligi xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: grammatika, til o'qitish metodikasi, kommunikativ yondashuv, interaktiv mashqlar, kontekst asosida o'rganish, vizual vositalar, nutq faoliyati, til kompetensiyasi, o'qitish strategiyalari

KIRISH

Tilni muvaffaqiyatli o'zlashtirish grammatik tuzilmalarning to'g'ri qo'llanishi bilan chambarchas bog'liq. Grammatika orqali o'quvchi so'zlar o'rtasidagi munosabatlarni anglaydi, gap tuzilishini shakllantiradi va o'z fikrini aniq ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli, grammatikani o'qitish har qanday til ta'limining muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ammo ko'plab o'quvchilar grammatikani murakkab va zerikarli fan sifatida qabul qiladi, bu esa ularning o'rganishga bo'lgan qiziqishini pasaytiradi. Bunday muammolarni bartaraf etish uchun grammatikani o'rgatishda samarali va motivatsion metodlarni qo'llash zarur. Zamonaviy til o'qitish tizimida grammatikani faqat qoidalar majmui sifatida emas, balki nutqni rivojlantiruvchi vosita sifatida o'rgatish ustuvor yo'nalish hisoblanadi. O'quvchilar grammatik shakllarni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llash orqali ularni chuqurroq o'zlashtiradi. Shu nuqtai nazardan, interaktiv mashqlar, dialoglar, matn bilan ishlash va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslar grammatik bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu ishda ana shunday yondashuvlarning samaradorligi tahlil qilinib, ularni ta'lim jarayoniga joriy etish yo'llari yoritiladi. Asosiy grammatikani samarali o'rgatish uchun quyidagi usullar eng natijador

hisoblanadi. Ular o‘quvchining qoidani tushunishi bilan birga, uni nutqda to‘g‘ri qo‘llashiga yordam beradi.

Birinchidan, kontekst asosida o‘qitish muhimdir. Grammatik qoidalar alohida emas, balki matn, dialog yoki vaziyat ichida berilganda o‘quvchi ularning real ma‘nosini tushunadi. Masalan, zamonlar yoki gap tuzilmalari hikoya yoki suhbat orqali o‘rganilsa, ularni eslab qolish osonlashadi.

Ikkinchidan, kommunikativ yondashuv grammatikani nutq bilan bog‘laydi. O‘quvchilar qoidani faqat yozma mashqlarda emas, balki gapirish, savol-javob va muhokama jarayonida qo‘llaydi. Bu usul grammatikani tirik til vositasiga aylantiradi.

Uchinchidan, interaktiv mashqlar katta ahamiyatga ega. Juftlikda ishlash, rolli o‘yinlar, testlar va guruhiy topshiriqlar o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va grammatik tuzilmalarni mustahkamlaydi.

To‘rtinchidan, vizual vositalardan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Jadval, diagramma, rasm va rangli sxemalar grammatik qoidalarni ko‘rish orqali tushunishga yordam beradi, ayniqsa boshlang‘ich bosqichda bu juda foydali.

Beshinchidan, qiyoslash va tahlil qilish usuli ham muhim. O‘quvchilar ona tili va o‘rganilayotgan til grammatikasini solishtirish orqali farqlarni aniq anglaydi va xatolardan qochadi.

Oltinchidan, amaliy qo‘llashga yo‘naltirilgan mashqlar zarur. O‘quvchi qoidani o‘rganganidan so‘ng uni insho yozish, matn tuzish yoki suhbatda qo‘llab ko‘rishi kerak. Bu bilimni faol ko‘nikmaga aylantiradi. Xulosa qilib aytganda, grammatikani samarali o‘rgatish uchun nazariyani real nutq, interaktivlik va vizual vositalar bilan uyg‘unlashtirish eng to‘g‘ri yondashuv hisoblanadi.

Grammatikaning ahamiyati va maqsadi

Grammatika tilshunoslikning muhim bo‘limlaridan biri bo‘lib, u tilning tuzilishi, so‘zlarning shakllanishi, ularning o‘zaro bog‘lanishi va gap ichida to‘g‘ri qo‘llanish qonuniyatlarini o‘rganadi. Grammatikaning asosiy maqsadi til birliklarining qanday ishlashini tushuntirish, nutqni to‘g‘ri, aniq va ravon ifodalashga xizmat qilishdan iborat. Grammatikaning eng muhim maqsadlaridan biri — to‘g‘ri va mazmunli nutqni shakllantirishdir. Grammatik qoidalarga amal qilinmagan nutq tushunarsiz, noaniq yoki mantiqsiz bo‘lib qolishi mumkin. Shu sababli grammatika nutq madaniyatining asosini tashkil etadi va fikrni izchil bayon etishda muhim vosita hisoblanadi. Grammatika shuningdek yozma va og‘zaki nutqni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Yozma nutqda grammatik xatolar matnning ilmiy, rasmiy yoki badiiy qiymatini pasaytiradi. Og‘zaki nutqda esa grammatik to‘g‘rilik tinglovchi bilan samarali muloqotni ta‘minlaydi. Demak, grammatika muloqot jarayonining aniqligi va samaradorligini oshiradi. Tilni o‘rganishda grammatika tizimlashtiruvchi rolni bajaradi. Til unsurlari — so‘z, so‘z birikmasi va gap — grammatik qonunlar asosida o‘zaro bog‘lanadi. Bu qonunlarni bilish tilni tartibli va ongli ravishda o‘zlashtirishga

yordam beradi. Ayniqsa, chet tilini o‘rganishda grammatik bilimlar til strukturasi va mantiqini tushunishga xizmat qiladi. Grammatikaning yana bir muhim ahamiyati — tafakkurni rivojlantirish bilan bog‘liq. Grammatik tahlil qilish jarayonida o‘quvchi taqqoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarish kabi intellektual faoliyatlarni amalga oshiradi. Bu esa mantiqiy fikrlash va tahliliy qobiliyatlarni shakllantiradi.

Ta‘lim jarayonida grammatika asosiy til kompetensiyalarini shakllantirish uchun zarur. Grammatika orqali tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirish ko‘nikmalari rivojlanadi. Grammatik bilimlar ushbu ko‘nikmalarning mustahkam poydevorini yaratadi. Xulosa qilib aytganda, grammatika tilni to‘g‘ri va samarali qo‘llash, muloqot madaniyatini rivojlantirish, fikrni aniq ifodalash hamda til o‘rganish jarayonini ongli tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Grammatik bilimlar nafaqat til o‘rganishda, balki shaxsning umumiy intellektual va madaniy rivojida ham muhim o‘rin tutadi.

Grammatika samarali o‘rganishda qo‘llaniladigan metodlar

Grammatika samarali o‘rganishda qo‘llaniladigan metodlar bir necha turga bo‘linadi. Quyida asosiy metodlar va ularning afzalliklari haqida ma‘lumotlar beriladi.

1. Kommunikativ yondashuv (Communicative Approach). Grammatikani o‘quvchining nutq faoliyati bilan bog‘lab o‘rgatish. Bu metod grammatikani faqat qoidalar sifatida emas, tirik til vositasi sifatida o‘rgatadi. O‘quvchi qoidani gapirish, savol-javob yoki muhokama jarayonida qo‘llaydi, shuning uchun u yaxshiroq esda qoladi va tabiiy ravishda ishlatiladi.
2. Kontekstual o‘rganish (Context-Based Learning). Grammatik qoidalarni matn, hikoya, dialog yoki real vaziyat ichida o‘rgatish. Qoidalar alohida berilganda tez unutiladi. Ammo real kontekstda o‘rgatilsa, ularning ma‘nosi va ishlatilishi tushunarli bo‘ladi. Masalan, zamonlar yoki fe‘l shakllari suhbat matni orqali berilganda osonroq o‘zlashtiriladi.
3. Interaktiv mashqlar (Interactive Exercises). Juftlikda ishlash, rolli o‘yinlar, guruhviy topshiriqlar, testlar. O‘quvchi faol ishtirok etadi, xatolarini tezkor tuzatadi va grammatikani amalda qo‘llash ko‘nikmasi rivojlanadi.
4. Vizual vositalar (Visual Aids). Jadval, diagramma, rasm, rangli sxema. Ko‘rish orqali tushunish osonlashadi. Ayniqsa boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar uchun qoidalarni eslab qolish va ularni farqlash imkonini beradi.
5. Qiyoslash va tahlil qilish (Comparison and Analysis). Ona tili va o‘rganilayotgan til grammatikasini solishtirish. O‘quvchi farqlarni aniq ko‘radi, xatolarga yo‘l qo‘ymaydi va grammatikani chuqurroq tushunadi.
6. Amaliy qo‘llashga yo‘naltirilgan mashqlar (Practice-Oriented Tasks). Insho yozish, matn tuzish, dialoglar yaratish. Nazariy bilimlarni faol ko‘nikmaga aylantiradi, tilni real vaziyatda ishlatish qobiliyatini rivojlantiradi. Grammatika samarali o‘rganilishi uchun nazariya + kontekst + interaktivlik + vizual yordam + amaliy qo‘llash uyg‘unligi

zarur. Shu metodlar o'quvchining bilimini mustahkamlash, nutqiy qobiliyatini rivojlantirish va tilni erkin qo'llash imkonini beradi.

XULOSA

Asosiy grammatikani samarali o'rganish tilni muvaffaqiyatli egallashning muhim sharti hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, grammatikani o'quvchilarga faqat qoidalar majmui sifatida o'rgatish yetarli emas, uni real nutqiy vaziyatlarda qo'llashga yo'naltirish zarur. Shu maqsadda kommunikativ yondashuv o'quvchilarning qoidalarni amalda ishlatishini ta'minlaydi, kontekst asosida o'rganish esa grammatikani tushunish va eslab qolishni osonlashtiradi. Bundan tashqari, interaktiv mashqlar, rolli o'yinlar va guruhiy topshiriqlar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va bilimlarni mustahkamlaydi. Vizual vositalar yordamida qoidalarni ko'rish orqali tushunish tezlashadi, qiyoslash va tahlil qilish esa ona tili bilan solishtirish orqali xatolarning oldini oladi. Amaliy mashqlar esa o'rgangan qoidalarni real nutqda qo'llash imkonini beradi va til kompetensiyasini rivojlantiradi. Shu bois, grammatikani samarali o'rgatishda nazariy bilimni kontekst, interaktivlik, vizual vositalar va amaliy qo'llash bilan uyg'unlashtirish eng to'g'ri yondashuv hisoblanadi. Bu usullar o'quvchilarning bilimini mustahkamlash, nutq qobiliyatini rivojlantirish va tilni erkin qo'llashga yordam beradi. Grammatika tilning asosiy tayanchi bo'lib, u nutqni to'g'ri, aniq va mantiqiy ifodalashni ta'minlaydi. Grammatik bilimlar orqali so'z va gaplar o'rtasidagi munosabatlar anglanadi hamda og'zaki va yozma nutqning sifat darajasi oshadi. Grammatika qoidalarni puxta egallash muloqot jarayonida tushunarliklik va aniqlikni ta'minlab, nutq madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, grammatika til o'rganish jarayonini tizimli va ongli tashkil etishga yordam beradi. U nafaqat til kompetensiyalarini rivojlantiradi, balki shaxsning mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatlarini ham mustahkamlaydi. Shu bois grammatika til ta'limining ajralmas qismi bo'lib, samarali muloqot va yuqori saviyadagi nutqni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Adhikari. B.R. Student Teachers' view on Grammar and Grammar Teaching, and its Communication to their Students. Journal of NELTA, Vol 22 No. 1-2, December 2018.
2. Celce-Murcia, M., Larsen-Freeman, D., Williams, H. A. The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course, 1999.
3. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching (4th ed.). Pearson Education Limited, 2007.
4. Hinkel, E. Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning (Volume 2). Routledge, 2005.

5. Larsen-Freeman, D., Anderson, M. Techniques & Principles in Language Teaching (3rd ed.). Oxford University Press, 2013.
6. Lightbown, P. M., Spada, N. How languages are learned (4th ed.). Oxford University Press, 2023.
7. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching (2nd ed.). Cambridge University Press, 2001.
8. Scrivener, J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching (3rd ed.). Macmillan Education, 2011.
9. Sardor Hafizov. «Ingliz tili grammatikasi». 2019 yil. 232 bet.
10. Thornbury, S. How to Teach Grammar. Pearson Education Limited, 1999.
11. Ur, P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. Cambridge University Press, 1999.